

сприяють, на нашу думку, засадничі принципи синергетики, що орієнтують на пошук інваріантних механізмів саморозвитку міст, універсальних закономірностей урбаністичного процесу, сутнісних моментів міста як соціокультурної системи та «соціального організму» особливого типу.

Література

1. Бабаєв В.М. Управління великим містом: теоретичні та прикладні аспекти: [Монографія] / В.М.Бабаєв. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 306 с.
2. Енциклопедія державного управління: у 8 т. – Т. 5: Територіальне управління / наук.-ред. колегія: О.Ю. Амосов (співголова) та ін. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. – 408 с.
3. Социология города [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://bookwu.net/book_sociologiya-goroda_945/
4. Gottdiener M. The New urban sociology / M. Gottdiener, R. Hutchison. – Boston: McGraw-Hill, 2000. – 390 p.
5. Majer A. Sociologiaiprzestrzenmiejska / AndzejMajer. – Warszawa: WydawnictwoNaykowePWNSA, 2010. – 485 p.

Корженко В. В., д-р. філос. наук, проф.,
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, Україна*

ПЕРЕДІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ: ФЕНОМЕН МІСТА

Феномен міста [1], або його винятковість полягає, на наш погляд, в тому, що історія виникнення й розвитку філософії (від грец. *φίλεω* – люблю і *σοφία* – мудрість) тісно пов'язана з генезисом і розвитком *міст* в історії людської цивілізації. Йдеться про те, що поступові ускладнення у відносинах міського соціуму та у функціонуванні міського господарства протягом сотень тисяч років потужно впливають на розвиток людської свідомості та мислительних здатностей людини. І тут не має значення, якої теорії походження людини ми дотримуємося: еволюційної як біологічного виду (теорія антропогенезу), божественної теорії творіння (креаціонізм), теорії зовнішнього (позаземного) втручання чи теорії просторових аномалій. Археологічні розкопки свідчать про існування на Землі до «сучасної людини»: антропоїдних предків (австралопітеки) – «південних мавп» (вік австралопітеків, за свідченням Луїса Лики, 1,75 млн років); пітекантропа або прадавної людини (протерантропа, архантропа); неандертальця (древня людина, палеоантроп). Відтак, судячи зі знахідок фахівців-антропологів, можна зробити висновок, що вік найдавніших людей знаходиться у проміжку від 50 тис до понад 1 млн років.

Це надзвичайно великий часовий термін, за який може розвиватися людська свідомість, духовність людини, її здатність до логічного мислення (Едвард Бьорнетт Тайлор, Люсьєн Леві-Брюль, Клод Леві-Стросс, Фрідріх Клікс та ін.). Зрозуміло, що це саме той час, коли розвивається ліва та права

півкулі головного мозку людини. Відомо, що за роботу логіки мислення «відповідає» ліва півкуля мозку (її основні функції: мова, читання, письмо, рахунок – здатність до математичних дій, лінійне мислення, залежність від часу, аналіз, інтелект). Численні експерименти фахівців дозволяють з'ясувати, що права півкуля «відповідає» заобразне сприйняття навколишньої дійсності, цілісність, просторове мислення, архаїчні мовні форми, музику, запахи, зразки, цілісну картину світу, мислення аналогіями, символіку, синтез та інтуїцію⁵.

Отже, філософія з'являється там і тоді, де і коли людина стала здатною до логічного мислення, до осягнення світу своїм інтелектом, до мудрого вирішення проблем власного буття.

Яка ж роль міста у цьому процесі?

Місто не з'являється водночас, його появу не можна пояснити якоюсь однією причиною – економічного, політичного, культурного, світоглядного або будь-якого іншого характеру [6]. Немає сумніву в тому, що місто виникає в результаті констеляції ряду факторів та обставин різної природи і, звичайно, випадковостей. Поступово з'являється соціальний простір із новим типом взаємодії людей, з новою формою соціокультурної інтеграції.

Соціально-історичними причинами виникнення міст, на нашу думку, можна вважати досить серйозні кризові явища, які спричинили дестабілізацію родових відносин. Вони були викликані певною множиною причин, в тому числі й локально-індивідуальних, а саме: демографічне зростання землеробської громади, міжусобні війни, різного роду міграції тощо, – усе це змушувало людей покидати свої громади в пошуках кращих умов для життя. Вилучені з традиційних соціальних структур, люди ставали маргіналами. Вони збиралися в якомусь одному місці й створювали більш безпечні поселення та нове співтовариство. Можна уявити, наскільки строкатим за своїм складом було таке співтовариство (йдеться про соціокультурну гетерогенність).

Зрозуміло, що та безліч різних людей, які зібралися разом, не могли ні про що домовлятися, оскільки, як правило, вони говорили різними мовами, тобто мало розуміли один одного. Отже, процес виникнення міст був непростим, перш за все, в комунікативному плані.

Для свого нового поселення люди вибирали особливу територію, яка дозволяла краще вирішувати питання військового захисту, торгових шляхів, організації нових видів виробничо-економічної діяльності. Генезис міста являв собою предметно-територіальну форму інтеграції нових господарських, соціальних і комунікативних структур. Формування міста фактично означало створення нових форм соціальної цілісності і нового способу співжиття, хоча б через те, що в місті доводилося зважати на

⁵ Дальке Р., Детлефсен Т. Болезнь как путь. Значение и предназначение болезней / Рудигер Дальке, Торвальд Детлефсен. – М. : ИГ «Весь», 2004. – 320 с.

поведінку інших, звичаї та норми поведінки інших людей [1]. У місті людина постійно стикалася з чимось новим і була змушеною до чогось пристосовуватися, щось змінювати, створювати, розвивати. У міській громаді і городянина починає вимушено розвиватися інноваційна здатність в діяльності та інноваційна інтенція – вміння та прагнення створювати нове. Міська ситуація – це діалектика середовища і суб'єкта життєдіяльності: міське середовище змушує, провокує городянина на індивідуальну інноваційну активність, яка призводить до зростання нових змін середовища.

Незважаючи на те, що «історичні міста» є надзвичайно відмінними за своїми характеристиками, фахівцями виокремлюються й певні сутнісні чи «родові» їх риси: продукування нових типів соціальних відносин – інноваційна функція – створення нових типів спільнот із наявного на окремій території соціокультурного матеріалу, носієм якого є люди зі своїми традиціями, нормами і мотивацією (комунікативно-інтегративна функція).

Поступово місто утворює новий тип суспільства – західну цивілізацію; воно стає «рукотворним» конструктом цивілізації, процесуально-індивідуальною (локальною) формою переходу до цивілізації [2]. В ході історичного розвитку міста виявляються дуже різними за своєю структурою і функціями. Вони не розвиваються за кумулятивною схемою, по-своєму набуваючи певних ознак цивілізації. Виникнення міста стає адекватною «відповіддю на виклик» (А. Тойнбі) соціокультурної ситуації, що виникає в процесі руйнування традиційного суспільства, заснованого на примордіальних принципах взаємодії⁶ та переходу до модерністського цивілізаційного суспільства, заснованого на інституціональних механізмах взаємодії [там же].

Характерною рисою територіально-поселенської взаємодії в місті була взаємодія на базі спеціалізованої діяльності окремих груп населення, що стало однією з передумов диференціації праці; поширення на тлі спеціалізації діяльності вартісного механізму інтеграції праці, а значить і соціальних відносин. Інакше кажучи, розвиток товарно-грошових відносин у місті стає основою людських відносин і основою для функціонування міста як певного територіально-виробничого комплексу.

Наступним, фундаментальним для становлення цивілізації, феноменом міського життя була поява писемності, що з'являється саме в містах і, напевно, була спричинена культурною гетерогенністю населення. Виникнення писемності радикально змінило комунікативний простір древніх міст, а потім і суспільства в цілому.

⁶ Примордіальна традиція (лат. Primordiale, фр. Primordiale – «першопочаткова», «споконовічна», «первозданна») – термін в доктрині основоположника школи сучасного інтегрального традиціоналізму французького філософа Рене Генона (1886–1951), що означає початковий зміст духовності, серцевиною якого є метафізичне вчення про Першопринцип і його маніфестації, втілене «в символах, що передаються з однієї епохи в іншу від самих джерел людства».

Первинний текст є ізоморфним речі («речовинний елемент»), конкретній ситуації, практичному контексту взаємодії та знаковим аналогом реальності, «полем семантичних операцій», символічною грою за довільними правилами⁷. Насправді, писемність можна вважати формальною мовою у порівнянні з живою мовою конкретних людських спільнот, що об'єднані спільним життєвим світом. Поява писемності є відповіддю на виклик культурної гетерогенності перших міських спільнот («вавилонського стовпотворіння»), а також із завданнями соціального (публічного) управління, що поступово ускладнювалися.

Окрім того, фахівці відзначають цивілізаційну роль храмів, що вважаються «центром» будь-якого міського поселення. З них починалося будівництво нового поселення, вони були центром і самого життя поселення. Храми в давнину були центром «світоглядного життя», місцем концентрації «знавців» – людей, що спеціалізувалися в будь-яких галузях знань, місцем первісної акумуляції додаткового продукту «сакральні предмети». Книга, гроші і храм у їх взаємозв'язку початково були атрибутами західної цивілізації [там же].

Іншим сутнісним поняттям, що характеризує міський простір вважається поняття «свободи». Свобода, як відомо, має декілька вимірів у залежності від рівнів інтеграції суспільства. По-перше, це свобода пересування людей; по-друге, свобода економічної конкуренції; по-третє, свобода політичної конкуренції за місце й статус в соціальній ієрархії і, нарешті, свобода самовираження, де основним її обмежувачем є традиції і моральні норми. Так можна конкретизувати уявлення про міську свободу та соціокультурні механізми формування соціокультурного простору міста [3; 4].

В свою чергу, на певному етапі розвитку людської свідомості і самосвідомості (мова про античний світ, що акумулював усі відомі на той час знання про природу й людину та створив поліси – міста-держави) з'являється здатність міської людини до філософствування, до «мудрого» вирішення підстерігаючих її на кожному кроці проблем. Філософствування стає здатністю людини до зусилля мудро помислити іще немислиме в людській життєдіяльності, щоб уникнути найгіршого.

Відтак, усі історичні типи філософствування та форми філософії започатковані, як відомо, філософською думкою античності. Перш за усе, це стосується морально-практичного («сократівського») способу філософствування. Великий Сократ, що став уособленням філософії, ніколи не писав ніяких творів. Він проявив себе в дотепних діалогах, проблематикою яких є те, що можна назвати практичною мораллю.

По-друге, йдеться про філософствування як художню творчість, або платонівський спосіб філософствування. Платон, як відомо, виражав свої

⁷ Барт Р. Від твору до тексту / Ролан Барт // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. – Львів, 1996. – С. 378–384.

філософські думки в літературних творіннях.

По-третє, філософствування в стилі Арістотеля, як логічний філософський аналіз проблем людського буття і його пізнання.

Філософствування, що сприймається як наука логіки, надає можливість для розуміння філософії – як зусилля до помислення. Тобто філософія здатна розглядатися в своїй сутності як неспокій, занепокоєння людського духу до здійснення людської долі в людському, отже, до самоздійснення людини (тут самовиховання). Якщо говорити коротко, то філософія – це здатність людського духу бити на сполох на теренах відчужуючого буття.

Таким чином, міське середовище виникає як інтерференція специфічних особливостей території, соціальних відносин і культури. Місто як соціокультурний феномен являє собою єдність та взаємоперехід території, соціокультурного простору, способу життя й типу особистості. Воно поступово набуває значення локусу (від лат. *Locus* – місцезнаходження чогось) щодо взаємопроникнення техногенних, соціогенних і ментальних аспектів людської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возняк Т. Феномен міста / Тарас Возняк. – Львів: «І», 2009. – 290 с.
2. Социология города. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://bookwu.net/book_sociologiya-goroda_945/
3. Jalowiecki B. Spoleczne wytwarzanie przestrzeni / Bogdan Jalowiecki. –Warszawa: WydawnictwoNaykoveScholar, 2010. – 326 s.
4. Löw M. The Constitution of Space. The Structuration of Space through the Simultaneity of Effect and Perception / Martina Löw // European Journal of Social Theory. – 2008. – № 11(1) – P. 25–49.
5. Majer A. Sociologiaiprzestrzenmiejska / AndzejMajer. – Warszawa: WudawnictwoNaykowePWNSA, 2010. – 485 p.
6. Sassen S. Cities in the World Economy / Saskia Sassen. – Pine Forge Press, 2000. – 380 p.

Болотова Ю. В., ст. викл.

*Харківський національний технічний університет
будівництва та архітектури, Україна*

ЛЮДИНА І МІСТО У ВИМІРІ СУЧАСНИХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасне суспільство увійшло в інформаційну еру, ознаки якої були описані в працях філософів, соціологів, футурологів. Суспільства завдяки науковим дослідженням, суспільним дискусіям, практиці саморефлексії відчують та фіксують об'єктивні зміни, пов'язані з буттям інформаційних технологій. Ці зміни несуть в собі як потенційні можливості майбутнього розвитку, так і негативні загрози. Досить актуальним знову стає дискурс щодо буття особистості: яким воно може бути та які протиріччя доведеться